

Funksjonsnedsettelse og kriminalomsorg: **Forekomst og oppfølging**

Fredag 04.09.26 kl. 10.00-11.00,

Erik Søndena, PhD
SIFER, midt-Norge/ NTNU

Innhold

1. Hva er Kognitive funksjonsnedsettelse?
utviklingshemming?
2. Innsatte med kognitiv funksjonsnedsettelse
3. Nasjonale utredninger (2019/20)
4. Identifisering av kognitiv funksjonsnedsettelse
5. Perspektiver og litt historikk

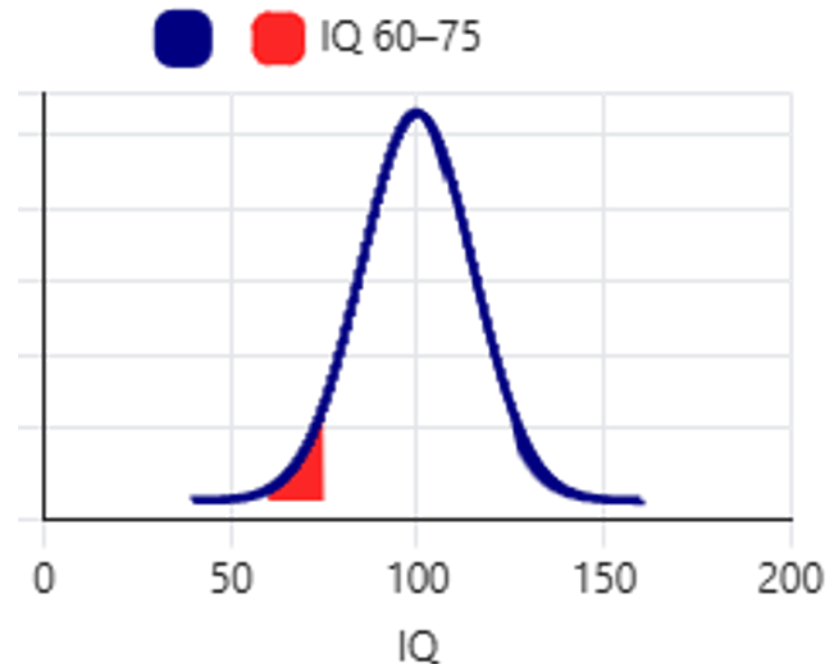
Kognitiv funksjonsnedsettelse

- Vanlige problemer
 - Mangelfull kunnskap og reportoar
 - Identitet og rolle
 - Utestengning
 - Diskriminering/mobbing
- Konsekvenser av problemene
 - Økt risiko for ensomhet
 - Økt risiko for uheldige valg

Kognitiv funksjonsnedsettelse/ utviklingshemming

- Diagnose
- Behandling eller støtte
- Når blir det oppdaget?
 - Barn
 - **Voksen alder**
- Stigma

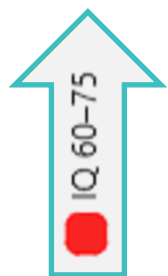
Psykisk
utviklingshemming

Strafferett: IQ<75

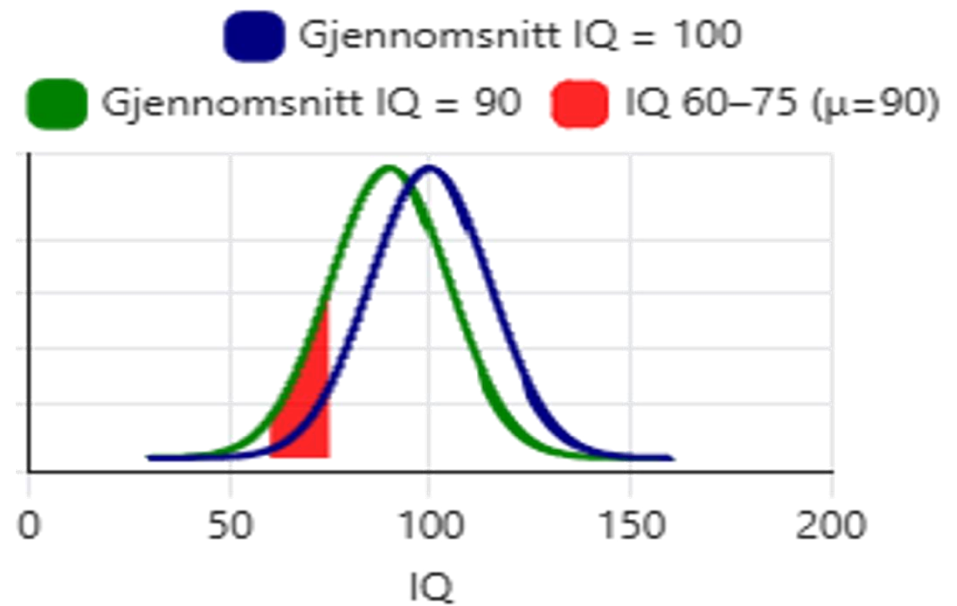
Helse (ICD-10): IQ<70

Innhold

1. Hva er Kognitive funksjonsnedsettelse?
utviklingshemming?
2. Innsatte med kognitiv funksjonsnedsettelse
3. Nasjonale utredninger (2019/20)
4. Identifisering av kognitiv funksjonsnedsettelse
5. Perspektiver og litt historikk

Tilbakefallsrate
Arbeidsledighet
ROP-plager
Fattigdom
Utenforskap

Forskning fra fengsel

- 10 % av domfelte innsatte har IQ<70
- Disse har ikke vært fanget opp som personer med utviklingshemning
- De benytter sjelden tilbud om (re)habilitering
- Høyere tilbakefallsrate med gjentatte lovbrudd
- Ingen ekstraordinære tiltak styrker rettsvernet til disse lovbrysterne.

Journal of Intellectual Disability Research doi: 10.1111/j.1365-2788.2008.01072.x
VOLUME 52 PART 12 pp 1129-1137 DECEMBER 2008

The prevalence and nature of intellectual disability in Norwegian prisons

E. Søndena, K. Rasmussen, T. Palmstierna² & J. Nøttestad¹

¹ St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Bruset and Norwegian University of Science and Technology, Department of Medicine, Trondheim, Norway

² St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Bruset and Norwegian University of Science and Technology, Department of Psychology, Trondheim, Norway

³ St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Bruset and Department of Clinical Neuroscience, Karolinska Institutet, Division of Forensic Psychiatry, Stockholm, Sweden and Norwegian University of Science and Technology, Department of Medicine, Trondheim, Norway

(Søndena m.fl., 2008)

Hvem?

Hvem er?

- Identifisert som utviklingshemmede
 - Sannsynligvis moderat-dyp utviklingshemmet
 - IQ<50-55
- Ikke identifisert
 - Lett-borderline utviklingshemmet
 - IQ 55-80
- Implikasjoner?

Hva vet vi om personer med kognitive utfordringer i strafferetten?

- Mer sannsynlig for å bli arrestert
- Uvitende om sine rettigheter og under politiavhør lett påvirkelig, snakkesalig og ettergivende
- Ser ikke betydningen av sine rettigheter
- Gir rask tilståelse og er videre svært påvirket gjennom en imøtekommen og nær annen part.
- Gir svar på spørsmål om skyld på et tidlig tidspunkt
- Etterlyser ikke rettspsykiatrisk undersøkelse selv

- Oftere siktet for kriminelle handlinger under pågrepelse
- Appellerer dommen sjeldnere og ber sjeldnere om framskutt løslatelse
- Har vanskeligere for å tilpasse seg rutinene i fengsel, noe som i sin tur bidrar til å forlenge oppholdet og begrense permisjonsmulighetene

Andre kjennetegn ved kognitive utfordringer

- Ivrig etter å behage («eager to please») –sier seg raskt enig i hva som blir sagt.
- Uvanlig bruk av øynene / manglende blikkontakt.
- Kamuflerer sine vansker
- Kompenserer for sine vansker
- Noen opplever det som en belastning?

Innhold

1. Hva er Kognitive funksjonsnedsettelse?
utviklingshemming?
2. Innsatte med kognitiv funksjonsnedsettelse
3. Nasjonale utredninger (2019/20)
4. Identifisering av kognitiv funksjonsnedsettelse
5. Perspektiver og litt historikk

To oppdrag fra myndighetene:

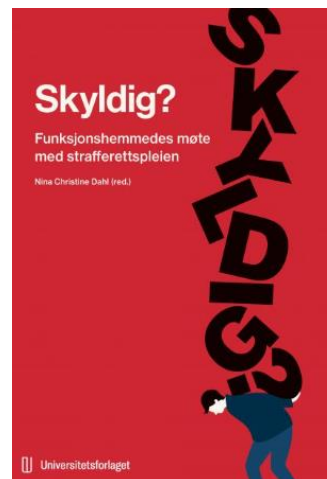
kognitiv funksjonsnedsettelse og påtalemyndigheten (2019)

Utviklingshemming og kriminalomsorg (2020)

CHRISTINE FRIESTAD
BERIT JOHNSEN
BIRGITTE L. STORVIK
ERIK SØNDENAA

Strafferetten

Intervju med:
216 politi
142 dommere
30 statsadvokater

Norsk sosiologisk tidsskrift
VITENSKAPLIG PUBLIKASJON

Scandinavian
University Press
August 10, 2024, 4, 1-16
ISSN online: 2243-2025
DOI: <https://doi.org/10.1080/09500804.2024.2388888>

Barrierer i straffeprosessen for mistenkte med kognitive funksjonsnedsettelse: En kvalitativ studie av erfaringer fra møter med politiet

Barriers in the Criminal Justice Process for Suspects with Cognitive Disabilities: A Qualitative Study of Suspects' Experiences in Police Encounters

Nina Christine Dahl
Debaringsrådgiver, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitet i Oslo
n.c.dahl@jus.uio.no

International Journal of Law and Psychiatry 106 (2024) 102204

Contents lists available at ScienceDirect

International Journal of Law and Psychiatry

journal homepage: www.elsevier.com/locate/ijlawpsy

Research Paper

"Gut feeling and subtle signals": Norwegian police officers' strategies for identifying cognitive disabilities in suspects during the initial stages of the legal process

Nina Christine Dahl^{a,*}, Veerle Garreis^b, Kristina Kepinska Jakobsen^c

^a University of Oslo, Department of Law, Kristian Augusts gate 17, 0164 Oslo, Norway

^b Oslo Metropolitan University, Department of Vocational Teacher Education, Kongsveien 55, 2007 Kjeller, Norway

^c The Norwegian Police University College, Department of Criminal Investigation and Prosecution, Strandveien 5, 0404 Oslo, Norway

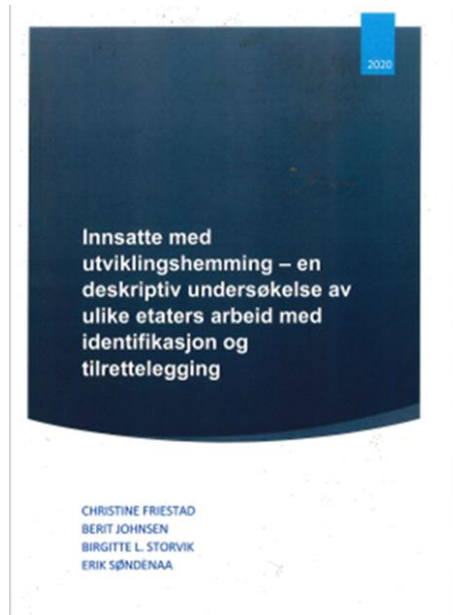
2020

Innsatte med
utviklingshemming – en
deskriptiv undersøkelse av
ulike etaters arbeid med
identifikasjon og
tilrettelegging

CHRISTINE FRIESTAD
BERIT JOHNSEN
BIRGITTE L. STORVIK
ERIK SØNDENAA

Oppdrag

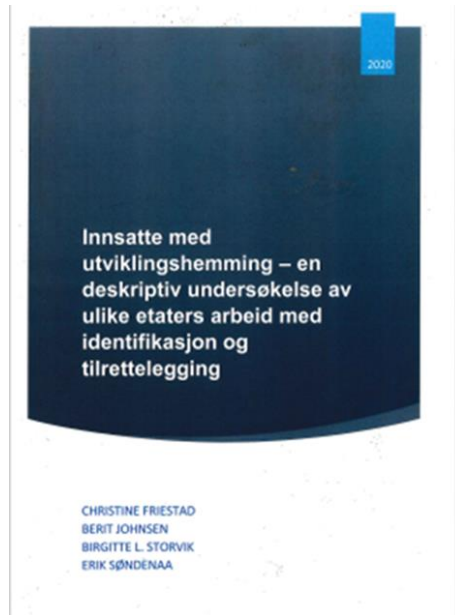
- *Gi ny kunnskap om situasjonen for personer med utviklingshemming i norske fengsler, og belyse hvordan ulike aktører kan bli bedre til å fange opp og tilrettelegge for denne gruppen under straffegjennomføring?*
– Buf-dir

Status for kunnskapen

Gjennomgang av forskning de siste ti årene 2010-2020

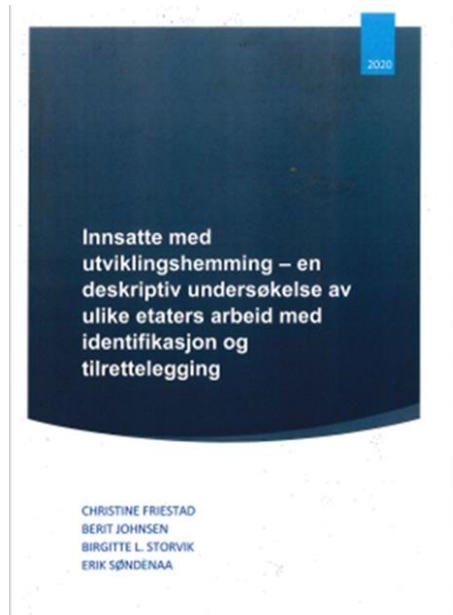
- *Stor variasjon på forekomst av utviklingshemming blant innsatte.*
- *Økende oppmerksomhet på ASD, unge lovbrystere, minoriteter/urbefolkning.*
- *Ny kunnskap om identifisering*
- *Forskning om livet etter endt soning*

Hva er gjeldende rett?

- Straffeloven
 - §20 c (Tilregnelighet, utvh. Høy grad)
 - §62 §63 (tvungen omsorg)
 - **§80 g (Utvh. lett grad)**
- Straffegjennomføringsloven:
 - §4 (tilgang på tjenester)
 - §18 (aktivitetstilbud)
 - §3, §15, §12 (overgang til frihet)
- EMK
- CRPD
- Helse-, og omsorgstjenester

Utvalg

- Kriminalomsorgen (40 enheter)
- Helse- og omsorgstjenestene (28 helsetjenester)
- Tilbakeføringskoordinatorer (n=6)

Anbefalinger

- Integrere identifikasjon
- Opplæring om tilrettelegging
- Opplæring om tilleggsproblemer
- Informasjonsutveksling internt
- Ansvarsgruppe og Individuell Plan
- Gi en oversikt over hvem som kan kontaktes og når denne kontakten er betimelig i løslatelsesarbeidet

Innsatte med
utviklingshemming – en
deskriptiv undersøkelse av
ulike etaters arbeid med
identifikasjon og
tilrettelegging

CHRISTINE FRIESTAD
BERIT JOHNSEN
BIRGITTE L. STORVICK
ERIK SØNDENAA

Innhold

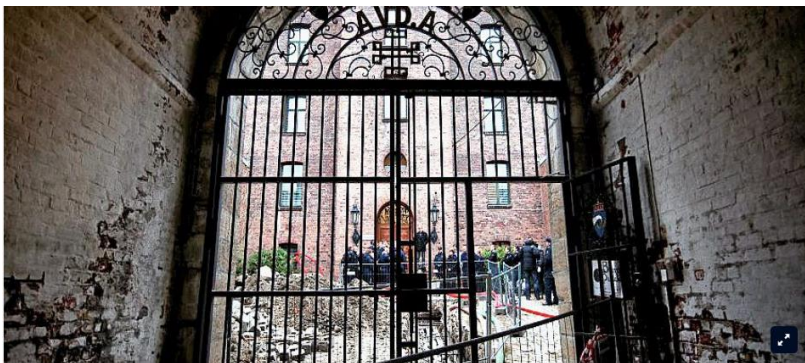
1. Hva er Kognitive funksjonsnedsettelse?
utviklingshemming?
2. Innsatte med kognitiv funksjonsnedsettelse
3. Nasjonale utredninger (2019/20)
4. Identifisering av kognitiv funksjonsnedsettelse
5. Perspektiver og litt historikk

Hvem snakker vi om?

IQ 60-75

- Har ofte lærevansker
- Få har diagnose
- Andre diagnoser kan overskygge
- Kompenserer for sine svakheter

Straffegjennomføring

To rapporter tar for seg funksjonshemmedes stilling i rettspleien på områder som straffutmåling og soningsforhold.
FOTO: KYRRE LIEN, SCANPIX

Funksjonshemmede dømmes til harde straffer, straffereduksjon gis ikke alltid, og de soner under kritikkverdige forhold, ifølge forskere.

Statsadvokat: – Det er nesten tilfeldig om utviklingshemmede blir oppdaget

I siste liten oppdaget statsadvokat Bjørn Kristian Soknes at en mann tiltalt for overgrep var utviklingshemmet. Hadde han ikke gjort det, ville mannen fått strengere straff.

Ola Flyum
Journalist

Christine Svendsen
Journalist

Publisert 25.05.2016, kl. 05:53

Artikkelen er mer enn ett år gammel.

OPPDAGER IKKE: Utviklingshemmede i lettere grad kan få strafferabatt og bedre soningsforhold når de blir dømt for straffbare forhold. Førstestatsadvokat Bjørn Soknes sier han flere ganger har vært på nippet til ikke å avdekke en utviklingshemming hos tiltalte i straffesaker.

HASI

© 2000 Susan Hayes, Faculty of
Medicine, University of Sydney
Oversatt av Erik Sandeaa, St. Olavs
Hospital, NTNU

Hayes Ability Screening Index

Etternavn _____
 Fornavn _____
 Kjønn _____ Id.Nr. _____
 Etnisk bakgrunn _____
 Dag _____ Mnd _____ År _____
 Testdato _____ Testers navn _____
 Fødselsdato _____ Stilling _____
 Alder _____ Teststed _____

SKÅRINGSARK

Tabellen under angir de skalerte skårene som svarer til råskårene. Fyll de skalerte skårene inn i beregningstabellen til høyre.

Råskåre	Skalert skåre					Råskåre
	Bakgrunn	Baklengs-stavelse	Labyrint	Klokke-tegning		
1	3.5	3	3.7	2	1	
2	7	6	7.4	4	2	
3	10.5	9		6	3	
4	14	12		8	4	
5	17.5	15		10	5	
6	21			12	6	
7	24.5			14	7	
8	28			16	8	
9				18	9	
10				20	10	

ADFERDSOBSERVASJON:

Vurdering av norsk språklig framføring når norsk er andrespråk (strek under):

Svært svak Svak Middels God Svært god

Beskriv uvanlig atferd eller hendelser som kan være relevant eller ha påvirket testresultatet:

BEREGNING AV SKÅRE

Deltest	Råskåre	Skalert skår
Bakgrunn		
Baklengs-stavelse		
Labyrint		
Klokke-tegning		
Legg til		26.0
Total skåre		

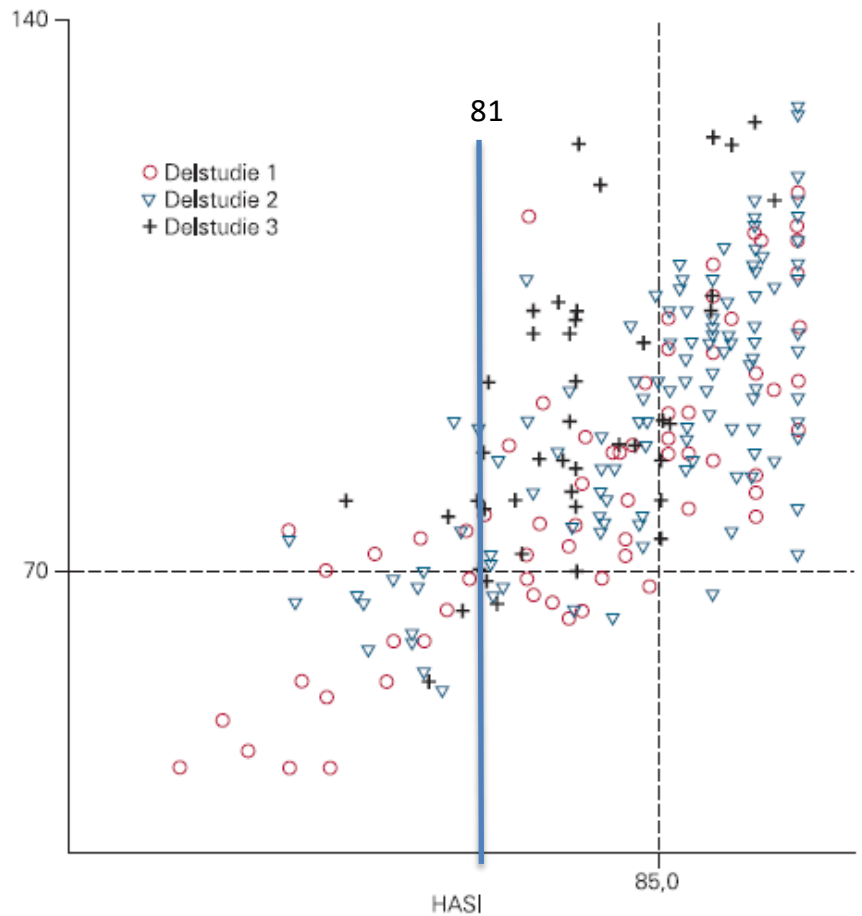
DERSOM ALDER ER HØYERE ENN 18 ÅR:

Skåre under 81	Videre undersøkelser
Skåre over 81	Ingen mistanke om LV

DERSOM ALDER ER LAVERE ENN 18 ÅR:

Skåre under 89	Videre undersøkelser
Skåre over 89	Ingen mistanke om LV

WAIS-III/WASI

Figur 1 Samvariasjon av skårer fra HASI og WAIS-III/WASI i tre utvalg (n = 264) [12-14]

RAPID Screening for evnenivå

(Ali og Galloway, 2016; oversatt av Søndena, 2018)

Marker 1 for hver «JA» og

0 for hver «NEI» eller «VET IKKE»

	0/1
Hadde du problemer med å være i skoleklassen eller med skolefag?	☐
Hadde du vedtak om spesialundervisning eller elevassistent?	☐
Gikk du på spesialskole eller i spesialklasse?	☐
Mottok du ekstra støtteundervisning i:	☐
Lesing	☐
Skriving	☐
Matematikk	☐
Trenger du nå hjelp med følgende:	☐
Fylle ut skjema	☐
Husholdningsoppgaver	☐
Håndtering av penger/ økonomi	☐
Bruk av offentlig transport	☐
Har du vært diagnostisert med- eller har noen sagt at du har:	☐
Utviklingshemming	☐
Lærevansker	☐
Dysleksi	☐
ADHD	☐
Autisme	☐
	=

Total skåre mellom 0 og 15. Med skåre fra og med 4 blir videre utredning anbefalt.

Innhold

1. Hva er Kognitive funksjonsnedsettelse?
utviklingshemming?
2. Innsatte med kognitiv funksjonsnedsettelse
3. Nasjonale utredninger (2019/20)
4. Identifisering av kognitiv funksjonsnedsettelse
5. Perspektiver og litt historikk

Kognisjonssvikt og kriminalomsorg

- Kognisjonssvikten er sjelden identifisert,
- Siden straffeskjerpelsen for *seksuallovbrudd* (2010) er andelen som soner for dette i fengsel mer enn doblet (nå ca 25%),
- *EK-soning* krever evnen til å leve et organsiert liv,
- Innsatte med kognisjonssvikt mangler en identitet knyttet til sine vansker,
- Sterk økning av særreaksjonsdom tvungen omsorg

Skandinavia

Norge	Danmark	Sverige
Tilregnelig og kan idømmes fengsel ved IQ>60 Ikke strefferettslig tilregnelig ved IQ<60 og eller tilsvarende kognitiv svikt ->dom til tvungen omsorg under gitte vilkår Pt: 55 dommer	Ikke strefferettslig tilregnelig ved IQ~70 Fire ulike domsnivå fra tilsynsdom til sikret institusjon. Pt: ca 750 dommer	Alle er strafferettslig tilregnelig, men kan idømmes «Rättspsykiatrisk vård» ved alvorlig psykisk lidelse. Ingen oversikt over personer med kognitiv funksjonsnedsettelse innafor dette systemet

Intelligens – eugenikk - kriminalitet

- ”Det er hevet over enhver tvil hvor sterkt en intellektuell svikt bidrar til lyter og kriminalitet ... ikke alle kriminelle er psykisk utviklingshemmede, men alle psykisk utviklingshemmede er i det minste potensielt kriminelle” (Lewis Terman, 1911)

Utviklingshemmede og lovbrudd

- Hvorfor skal vi være opptatt av temaet?
- Kan det være uheldig?
 - I så fall hvorfor?

Takk for oppmerksomheten

Erik.sondenaa@ntnu.no